

אור האמת

ili

jedna mala knjižica u svjetlu istine.

Piše: Dr. Antun Sović. — Zagreb.

1. Prije nekoliko vremena došla mi je do ruku knjižica sa naslovom: *«Errores scientifici et historici»* u knjigama *nadahnutim* i *«Citationes tacitae»* (mali 8°, 1—46), koju je g. 1908. u Zagrebu izdao O. Urban Talijski, pisac, kako sam kasnije ustanovio, već dosta imenit u našoj književnoj javnosti.¹ Otvorim je znatiželjno. Oko mi zapne za *prvu* izreku u njoj, koja glasi: „S polja čisto filozofsko-historičko-kritičkog silazim za čas na bogoslovno polje“. Pomislih (i ne sjetivši se kod toga uvodnih alneja enciklike „Pascendi“, koje zборе o sličnim „silazenjima“):² Gle, gle ti tog filozofa! Jamačno je već negdje dosta slave stekao na polju filozofijsko-historijsko-kritičkom, pa sad, da si prikrati nešto vrijeme, silazi za čas i na široko polje *bogoslovno*, ne bi li i na njem ubrao zelen-lišće lovorovo, te si njime okitio glavu!

Kako sam po zvanju i zanimanju bogoslovac, nije čudo, te sam stao dalje sa sve većim zanimanjem čitati; — po gotovo, kad knjižica po naslovu obećava, da će raditi o „*errores scientifici et historici*“, te o „*citationes tacitae*“ u sv. Pismu, — pitanjima svakako ne malo interesantnim. Čitam, čitam, — i

¹ Pripominjem ovdje, da se ta knjižica u potpunom opsegu nalazi štampana kao „digresija“ u „Kat. Listu“, 1908. br. 36.—43., unutar studije istog pisca: „Mit i povjest, kritika i hiperkritika u evanđjelskoj povjesti“, koja je kroz jedno 40 brojeva god. 1907. i 1908. u istom listu izlazila.

² Isp. „Kat. List“ god. 1907. br. 39. ss., gdje se nalazi odštampana enciklika „Pascendi“.

sve se više divim. Aoh, čudna li i mučna sadržaja! — Čas čini se nekako, kao da sve vrvi od raznih jeresi, — što li? — Čas opet, kao da sve počiva na upravo gvozdenim temeljima svete nauke Pija X., Lava XIII. i velikog Augustina. — Hm, hm, promrmljam s riječima nekog njemačkog pjesnika: „Es scheint doch ein verzwicktes Schloss zu sein — das kleine Büchlein“, — kao da je zakučasti lokotić ta malena knjižica! Ipak je, rekoh, dobro naš filosofo-historiko-kritik sjeknuo oštricom svoga uma po širokom polju bogoslovskom, makar je samo i „za čas“ na nj „sišao“. Gladak je kao jegulja, — svuda ti izmiče iz ruku! A ipak, — izvodima i zaglavicima svojim ujeda nekako kao aspida, — u dno srca se osjeća jed! Barem meni je tako.

2. Budući da je ta knjižica već pred 7—8 godina ugledala svijet (kad sam ja još bio nekako u sredini svojih mladenačkih biblijskih studija, te uslijed toga nijesam pratio i mogao pratiti ovakovih književnih pojava), zanimalo me sada, da li, i kako su se u to vrijeme naši listovi osvrnuli na taj rijetki književni fenomenon. Tražeći amo tamo našao sam napokon nekolike recenzije, i to: u „Vrhbosni“ od god. 1909. str. 152b, „Hrv. Straži“ od 1909. str. 342., i u bivšem „Hrvatstvu“ od 21. XII. 1908. (punih 5 stupaca u podlistku).³ Uzmem ih sa velikim interesom čitati. — Ono, što sam u njima tražio, nijesam doduše našao, ali za to sam mogao ustanoviti dva osobita momenta, koja ovdje radi općeg interesa iznosim. Jedno je, te je ta knjižica, svojim visokim i učenim sadržajem, naše bogoslovske krugove nekako kao zapanjila. Uz laskave naime i „od srca“ preporuke, nižu se o njoj i slijedeći odlični enkomiji: „učeno djelce“, „krasna i učena Talljina radnja“, „knjižica jedina do sad svoje vrsti u našem jeziku“, koja bi „kod drugih naroda — recimo kod Nijemaca, Ingleza ili Francuza — radi svojih originalnih misli pobudila velik interes“, i koja „zaslužuje, da se o njoj malo na duže progovori“ itd. A drugo je, da te knjižice uza sve preporuke i enkomije, ipak niti jedan recensent nije pravo shvatio ni razumio; premda jedan od njih — (neki „P. V.“ u „Hrvatstvu“, po peru i murečepu sudeći, svakako vrlo odlična i učena glava, koja, po vlastitom priznanju, pomno prati savremenu bogoslovnu literaturu na je-

³ Možda ima još koja, ali nije mi došla do ruku. Jamačno su ovo, po listovima sudeć, najglavnije.

ziku njemačkom, talijanskom i francuskom)⁴ — izrijeком naglašuje, te je „radnju“ „pomno proštio“, i u nju se „malo dublje zamislio“. Ali nije išlo. To je tim čudnije, što se obično misli, da je lako shvatiti jedan spis, te ga onda „kritizirati“. Ali ovdje očito nije tako bilo. Jer, eto sitna knjižica, od jedva 42 male stranice strogog sadržaja, prkosi i dubljem razmišljanju ovako učene glave, kao što je recensent „Hrv.“, te se ne da potpuno shvatiti, a nekmoli po istini ocijeniti!

Prema tome nije čudo, što završeci rečenih recenzija izvode neki dojam, kako se je na koncu ipak sve bez prigovora (barem pravog i uspješnog) poklonilo „filosofskom Talijanom duhu“ i njegovim „finim“ te „oštroumnim analizama“.

3. Što sada? Ta, rekoh, učena i zamršena knjižica jednog filozofa, pače historika i kritika — a na polju bogoslovskom — ne smije samo onako, kao za šalu, ostati na junačkom mejdanu, a da radi nje ne bi s njezinim autorom, od nas bogoslovaca baš nijedan, bar prekrstio britke čorde — oštrošiljna pera! Kasnije bi nam se možda mogla zarad toga, prema narodnoj pjesmi, rugati i malena djeca. — Tim više, što ta radnja, po jednodušnom uvjerenju naših recenzenata, nije tek kakavgod literarni fenomenon na hrvatskom bogoslovnom polju, nego prava senzacija. — Pa, ako bi taj senzacionalni literarni pojav, po izričitom priznanju učenog recesenta „Hrvatstva“, pobudio kod velikih naroda, kao što su Nijemci, Inglezi ili Francuzi, toliki interes, onda svakako ne samo ne bi bilo u redu, nego bi bila baš prava sramota, kad bi se kod nas Hrvata preko njega onako „mukom“ prošlo. — Neka izagje istina na vidjelo!

To me je, eto, ponukalo, (jer se doslije nije htio bolji junak naći), te sam odlučio ja, u sebi parvus homunculus, — da uz pomoć Božju radi te knjižice izagjem na polje junačko, i bijem po potrebi bojeve Gospodnje, jer se čini, te nešto nije s njom u redu.

Da odmah započnem.

* * *

⁴ Tko je taj zanimivi recensent, nijesam doslije nikoga pitao. Ali ako još dodam, te se takve učene glave u cijeloj trojednoj kraljevini i Herceg-Bosni dadu na prste i jedne samo ruke lako pobrojiti, onda možda ne će biti teško odgonenuti, tko se krije pod navedenim inicijalima!

Knjižica „*Errores scientifici et historici* itd.“ razdijeljena je od autora na 4 dijela sa slijedećim naslovima:

α) Digresija. „*Errores scientifici et historici*“ u knjigama nadahnutim, i „*citationes tacitae*“. S. 5—14.

β) „*La Bible et l'histoire*“ od P. Prat-a i „*citationes tacitae*“. S. 15—29.

γ) Kako da se u sklad svedu tobožnji „errores“ u bibliji i crkvene definicije „*de immunitate omnium et singularum partium s. Scripturae ab omni errore*“. S. 29—40.

δ) Ljudski govor aplikovan Bibliji. S. 40—46. U stranicu 1—4 uključen je naslovni list i predgovor.

Unutarnja dispozicija bila bi ipak razdijeljena samo na dvoje, i to (kako mi volimo reći: a) negativni dio = α) i β); i b) pozitivni dio = γ) i δ). — Razmatračemo knjižicu najprije u njezinom pozitivnom dijelu, jer nam autor iznosi u njem svoje vlastito mišljenje, pa kad nam bude ovo jasno, lako ćemo razumjeti prvi — negativni dio, u kojem, čini se, on iznosi poglavito tugje mišljenje, i — pokazaćemo po tom pravu svrhu tog dijela. Odabراسmo taj na oko (s obzirom na kompoziciju knjižice) obratni red zato, jer se nadamo na taj način najbolje prikazati u pravom svijetlu čitavu ovu zamršenu radnju, koju je njezin autor (kako se iz predgovora razabire) pisao i s takvom namjerom, da „neko pitanje egzegetno-teološko“ (odmah ćemo „ga iznijeti), koje je „već i prije“ „dosta teško i zapleteno“ bilo, još „jače zaplete“; pa to sve — „nakon oduljeg učenja i intenzivnog razmišljanja“. Nije po tom čudo, što mu je (kraj dosta jake inteligencije) napokon i uspjelo — podati toj svojoj radnji od početka do kraja takovo obilježje, koje nalikuje ponešto onome, što se u matematici zove drugi i treći korijen. — Takav pak drugi korijen u njegovoj studiji može se s boljim uspjehom izvaditi u pozitivnom dijelu (γ i δ), koji onda krije u sebi ključ za rješenje trećeg korijena — negativnog dijela (α i β).

A sad uz pomoć Božju da zajedrimo (ploveći iz početka samo kraj obale) u mali okean pun prijevarnih (ali hvala Bogu poznatih) grebena.

1. Pitanje, kojim se u svom pozitivnom dijelu (γ, δ) bavi (λόγος) knjižica O. Talije, jest zapravo tako teško, te se teže ne može zamisliti. Traži se naime u njoj rješenje problema: «*Kako*

se može svesti u sklad nepogrješivost sv. Pisma s nekojim historičnim, kronologičnim, ortografičnim i t. d. izrazima, koji se nalaze u sv. Pismu i koji se rek bi očito kose sa rezultatima moderne znanosti?» Tako recen-
sent „Hrv.“, koji je gradeći svoju definiciju imao u glavnom pred očima, čini se, samo naslov pod γ). Ali, ako se uzmu na um primjeri odnosno poteškoće iz sv. Pisma, što ih autor u svojoj knjižici na str. 41—44. praktično rješava, onda valja ovoj samo djelomičnoj definiciji, da bude potpuna, još mnogo dodati, naime, te se knjižica bavi ujedno sa rješanjem pitanja, kako se mogu poravnati i sve druge poteškoće — unutar sv. Pisma t. z. enantiofanije, bilo među pojedinim knjigama, ili dijelovima pojedinih knjiga i koje takogjer „rek bi da se kose“ među sobom, — a to sve — ne s pomoću raznih pravila hermeneutike, kako je do sad bio običaj, nego — postavkom jedne teorije, koja bi imala biti u potpunom skladu sa naukom svete Crkve i velikih Ota ca. Dodasmo pošljednje riječi pred mjevajući, da je autor ortodoksan, tim više, što se on neprestano poziva na Lava XIII., sv. Augustina i crkvene dogmate. — A sad dalje. — Tko znađe, koliko najraznovrsnijih poteškoća imade unutar same Biblije, pa onda izmegju Biblije i „znanstvenih rezultata“ svih mogućih znanosti pod ovim podnebesjem, tome će biti jasno, o kako grandioznom pothvatu se ovdje radi . . .

Nije po tom čudo, što se od 19 vijekova unatrag nijedan mudrac nije pojavio, koji bi se usudio i pomisliti samo, da tako jednim udarcem odnosno jednom teorijom, u potpunom skladu sa naukom svete Crkve, izvede taj grandiozno viteški čin. Pa niti jedan Akvin ili Augustin nijesu se usudili na to ni pomisliti,⁵ već su, kao i mi drugi smrtnici, što jedemo krušac zemaljski, nastojali mučnim istraživanjem i kolationiranjem, s pomoću raznih pravila zdrave biblijske hermeneutike, poravnavati pojedine poteškoće u Svetim Knjigama. Gdjegdje su uspjeli, a gdjegdje nijesu. Možda više nijesu, nego jesu. No ništa zato. Ta poznato je, kako je sv. Pismo, kojemu je autor sama ne-

⁵ Kažem *εἰρωνικός*, da se niti jedan Akvin ili Augustin nijesu usudili na takova šta pomisliti, zato, jer se čini očiti non sens: različite poteškoće u sv. Pismu, — koje imadu samo jednu notu zajedničku, da isključuju svaku pogrešku, — htjeti rješavati, — ne s pomoću različitih pravila hermeneutike, — nego s pomoću nekakove jedne filofske teorije; odnosno s takovom teorijom znanost hermeneutike, koja se inače kod svih knjiga na svijetu pripoznaje, htjeti jedino kod knjige nad knjigama (sv. Pismo) učiniti iluzornom.

prevarljiva istina Duh Sveti — pravi *πέλαγος ἄβυσσον* — more bezdano! Kako dakle te se pred tim okeanom ponizno ne uzmakne, uz komadićak zemljane gnjile privezan, — i um jednog Tome i Augustina, osjećajući se preslabim, da prodre do u dno i samo manjeg dijela njegovih tajnih dubina. Kaže Veliki Augustin izriječkom: „... in ipsis Sanctis Scripturis multo nesciam plura quam sciam“.⁶

Ali što nije bilo prije, zašto ne bi moglo biti sada? Čini se, te — barem prema načelima filozofskog „solipsisma“, koji su moderni „odriješito odlučili, da uvedu u teologiju i filozofiju“,⁷ metaphysice nije isključeno, da se već u ovom stoljeću opće prosvjete i čudesnih izuma pojavi filozof, koji bi bistro oštricom svoga uma mogao prosjeći kroz sve najrazličitije, unutarnje i vanjske tajnene poteškoće (difficultates) sv. Pisma, — (od kojih su mnoge već od 20 vijekova, usprkos mozgovnog napiranja najumnijih eksegeta ostale „cruces interpretum“), — te koji bi po tom, zaronivši u bit njihovu, *najzad za sve njih, u skladu sa naukom crkvenom, našao jednu jedinstvenu bazu rješenja*, tako, te bi Bibliju za uvijek oslobodio ne samo od svih mnogobrojnih i u prerazličitim se pravcima krećućih dosadašnjih prigovora (poteškoća), nego i od onih, koje bi se (ironice dicendo) i buduća pokoljenja opakog sjemena racijonalista, sve do sudnjeg dana, usudila izmisliti.

⁶ Migne PL. 33, 222. Ad Inquisit. Januarii Lib. 2. seu Epist. 55. Cap. 21.

⁷ Kažem „filozofskog solipsisma“, jer samo taj si može uobražavati, te će riješiti sve najraznovrsnije poteškoće u sv. Pismu s pomoću jedne filozofske teorije. Riječi „solus“ i „ipse“, iz kojih je sastavljen taj visoko učeni izraz, najjasnije pokazuju kakvim (i čijim) duhom diše ta filozofija. Kaže engleski pisac Schiller: „The Solipsist thinks that he is the one“, t. j. takav filozof misli na nešto više, nego onaj kod proroka Isaije (14, 14.): „similis ero Altissimo“; jer on pripoznaje samo sebe jedinoga (the one). — Zaista „sol intelligentiae non est ortus“ (Sap 5, 6.) takvim bijednicima. — Zanimivo je, te je kod nas o solipsizmu (valjda prvi!) pisao baš O. Talija, i to u: „Bog. Smotri“, g. 1913. br. 3. str. 296—8., (odakle i riječi pod navodnim znakovima u gornjem tekstu). Ali prevario bi se, tko bi mislio, te on u svom članci piše protiv solipsisma. Ne; on ga samo mudro podmeće nekim „egzegetima i teolozima“, koji su se, tobože „neopazice silazeći do nekih zaglavaka u tumačenju biblije“, ujedared „našli“ u taboru solipsista, a da sami ni ne znaju, kako su tamo doprli“ (ib. str. 298.). Protiv tih jadnika poimence protiv Schulz-a vojuje on onda s riječima, da tim bolje prikrije svoje solipsističko remek-djelo, baš teoriju o „nepogrješivosti Biblije“, o kojoj sada besjedimo, i kojom on htjede daleko nadvisiti i samog Tomu i Augustina. Vojuje, kažem, s riječima. Jer, ako

Takav eto filosof, čini se, te se je pojavio danas u osobi autora knjižice „*Errores scientifici et historici*“.

Knjižica je izišla — svakako sa *povoljnim rješenjem teškog pitanja*, jer inače *ne bi imalo smisla* izdavati je. Ili, ili!

Smijemo li dakle čestitati? Objaviti to čudo Urbi et Orbi?

Ako slušamo autora, čini se, kao da bi slobodno bilo. Jer on izrijeком prema koncu svoje knjižice naglasuje, te bi se po teoriji odnosno po „principima“, što ih je on „postavio“ (dakako na temelju čistog crkvenog nauka!), „teško mogla naći koja poteškoća ili kontradikcija (sic!!) u Bibliji, koja se ne bi dala poravnati“ (str. 41.); a u drugu ruku ta teorija, jer „pridržaje nepogrješivost u svim dijelovima Biblije“, u očitom je skladu „sa definicijom Crkvenom, da je Biblija cum omnibus suis partibus immunis ab errore“ (str. 46.); tim više, što se prema naglašivanju našeg autora, takova šta ne može kazati n. pr. o teoriji Prat-ovih „*citationes tacitae*“. (ib.). — Što ćemo više?

2. A da li je tome u istinu tako? Odmah kažem — nije; pa makar se knjižica 100 puta riječma pozivala na Lava XIII., velikog Augustina i svete dogmate.

Prescindirajući naime od metafizičkog apsurdna takve teorije, koji nam se čini očit, ima druga jedna poteškoća ili bolje kontradikcija, od velike znamenitosti, koju ne mogu samo onako (bez dokaza) maknuti iz srca, niti velika imena Lava XIII. i sv. Augustina, a koju autor te knjižice čudnim načinom *ignorira*.

A što je to? Eto!

Kad se pročita knjižica O. Talije, onda se osjeti duša grдно smućena. Razne suprotne misli niču i isprepliću se u njoj, kako to jasno svjedoči i nevolja recensenta „Hrvatstva“, koji se baš radi

n. pr. Schulz-ov historijski „*Augenschein*“ i s njim skopčana „relativna istina“ (= laž) u sv. Pismu, „vodi k solipsizmu gnosijološkom u tumačenju biblije“, (ib. str. 299.); onda a fortiori, samo drugom stazom, vodi k takvom solipsizmu i njegova „teorija“ sa „apsolutnom istinom“ u sv. Pismu izraženom govorima „aproksimativnim i dubitativnim“, za koje ćemo brzo dokazati, te su takogjer = obična laž. — Pripominjem, te je sličnom bojnоm taktikom i miješanjem istine s lažju (kako ćemo naskoro vidjeti) u pravo protkana njegova u tekstu pretresana knjižica „*Errores etc.*“, pa i drugi spisi. To i jest onda razlog, što se oni teško čitaju i možda od nikog pravo ne razumiju.

toga „malo dublje“ u nju zamislio, a ipak si pomoći nije mogao. 3. jedne strane nalme autor te knjižice naglasuje usque ad nauseam, da je čitavu teoriju izgradio na principima uzetim iz enciklike Lava XIII. i sv. Augustina. On citira te principe. A s druge strane ništa manje, osjeća srce, da izvodi i zaglavci njezini, koji, što je najgroznije, teku oštrom logikom iz tih principa, upravo grdno vrljegaju Božanski ugled sv. Pisma.

Ovo bi dakle bio punctum saliens, kontradikcija, koja se mora riješiti, pitanje, koje valja razjasniti — i na čistac izvesti.

Što dakle?

3. Da uhvatim nit, koja bi me mogla izvesti iz tog labirinta suprotnih misli i dojmova, što mi nikoše u duši, kad sam tu čudnovatu knjižicu prvi put pročitao, i dovesti me do prave spoznaje, te da nagjem ključ, koji će riješiti čudnu tajnu ovog „učenog djelca“, kojeno, uza sav svoj „logični aparat“ i „jake argumente“, osnovane na enciklici Lava XIII. „Providentissimus“ i djelima sv. Augustina, ipak u svojim izvodima i zaglavcima nekako kao strijelicom bode u nježne osjećaje za Božanski ugled Svetih Knjiga, stanem ga sa svih strana pomno ogledavati. Ali neko vrijeme uzalud. Pače, morao sam se uvjeriti, da je nova Talijina teorija o nepogrješivosti sv. Pisma tolikom logikom izgrajena, te se nije rodio mudrac, koji bi joj mogao išta directe (s frontalne strane) s *uspjehom* prigovoriti. U tom uvjerenju potkrijepila me je još i činjenica, da je O. Talija učenom recensentu „Hrvatstva“, koji se je uza sve pohvale usudio i s jednim prigovorom izaći, ipak s najvećom lakoćom dokazao *baš protivno* od onoga, kako prigovor glasi.⁸ Uvidio sam po tom, te bi takva sudbina stigla i svaki drugi prigovor, koji bi bio upravljen s frontalne strane na ponositu teoriju ili na njene

⁸ Prigovor recesenta „Hrvatstva“ je ovako formuliran: „U Bibliji nema pogrješaka — kaže Talija. Dobro! Ali prema njegovim izvodima slijedi samo to, da nema *subjektivnih* (hagijografnih) pogrješaka, dočim bi *objektivne pogrješke* mogle opstojati u Bibliji“. I pita: „kako se to može složiti s dogmom kat. Crkve, da je Biblija „cum omnibus suis partibus immunis ab omni errore“, na koju se dogmu Talija vrlo često pozivlje“. — U svom odgovoru u „Bog. Smotri“ od g. 1911. br. 1. str. 17. ss. O. Talija je ipak recensentu „Hrv.“ crnim na bijelo dokazao, kako njegova teorija, ne samo „ne dopušta objektivne pogrješke u Bibliji“ nego „što više“ upravo „zašćuje Bibliju od objektivnih pogrješaka“ — i objasnio mu to praktički sa primjerima. — No, — na to se je jamačno jadni recesent povukao do u dno kozjeg roga, jer nijesam mogao naći njegove replike.

izvode i praktičnu aplikaciju. Jer logika je logika, makar izvodi i posljedici njezini srcu ne odgovarali, ako i jest u drugu ruku očito, da ti izvodi i posljedici i praktične aplikacije ne odišu miomirisnim duhom nauke svete Crkve i velikih Otaca, nego nečim, što se u sv. Pismu zove „*innanis fallacia*“ „*in sublimitate sermonum*“. (Col. 2, 8. 4.).

4. Što sada? Nije preostalo drugo, nego ogledavati sa najvećom pomnjom i temelje, odnosno principe, na kojima je O. Talijski, tolikom logikom, izgradio svoju novu teoriju, i na koje se on inače tako snažno, da s *najvećom sigurnošću* poziva.

Ogledavajući ih tako, sa svih strana, otkrijem ujedared na svoje veliko iznenađenje, kako cijela, tolikim „logičnim aparatom“ izragjena teorija, sa svim izvodima i zaglavlcima, počiva — ne na gvozdanim temeljima nauke Leona XIII. i sv. Augustina — nego na golemim mistifikacijama.

A kako to? Eto!

Tri principa, na kojima je on kao na dobrim temeljima odlučio sazidati svoju novu teoriju o nepogrješivosti Biblije glase ovako:

1. „Hagijografi nijesu namjeravali učiti nas, što nam nije korisno za spasenje“.

2. „Mi možemo i ne shvatiti hagijografe i tada, kada oni pišu o stvarima, koje ne spadaju na naše spasenje, pa takovo naše shvatanje možemo naći u oprečnosti s drugima naukama“.

3. „Hagijografi kada govore (pišu) govore ljudskim jezikom“.⁹

Za prva dva principa, kaže, da ih je uzeo iz djela sv. Augustina „*Genesis ad litteram*“, a za treći, da je iz enciklike Lava XIII. „*Providentissimus*“.

Kad sam po tom proučio i encikliku „*Providentissimus*“

Augustinovu „*Genesis ad litteram*“, te isporodio njihovu nauku s ovim principima, opazio sam ujedared, kako duboki smisao kriju u sebi karakteristične riječi, što ih je O. Talijski napisao, odmah iza svojih principa, a glase: „Ova tri principa **predpostavljam**, nitko mi ih ne će zanijekati“.

Tako dakle, rekoh! Ali tko bi se usudio na to i pomisliti, da u enciklici Leonovoj „*Providentissimus*“ i u „*Genesis ad litteram*“ sv. Augustina ne će biti niti traga onoj nauci, koji

⁹ Ib. str. 33.

suponuju ova tri principa, kad ih on tako snažno predpostavlja. Sad mi se je ujedno, da pripadom spomenem, razjasnila čudna činjenica, zašto on nigdje (u čitavoj knjižici) ne navodi teksta encikličina, iz kojega je uzet treći princip, već samo neprestano naglasuje, da tako uči u enciklici Lav XIII.; — kao i čudna okolnost, zašto je on navodeći tekst Augustinov iz „Genesis ad litteram“, „zaboravio“ označiti mjesto, odakle ga je, unutar dvanaest knjiga jakog djela Augustinova, istrgao; jer, kad sam ga ipak našao u knjizi drugoj, glavi devetoj, broj 20., ustanovio sam, te on u Migne-a stoji ponešto u drugom kontekstu, nego u knjižici O. Talije.¹⁰

To je eto pravi kamen smutnje u toj knjižici, zaradi kojega (kad bi bio istinit) ne bi mogao nitko štogod s frontalne strane s uspjehom prigovoriti ponositoj teoriji, jer kadgod bi recimo njezin autor bio s drugih dogmatskih razloga stjeran u tjesnac, on bi se jednostavno — in ultima linea, — mogao pozvati na to, da tako, kako njegova teorija, uči i Lav XIII. i sv. Augustin. Pa to je on de facto i učinio n. pr. sa recensentom Hrvatsva; na što je ovaj — zašutio, jer tko će se usuditi prigovoriti nauci Lava XIII. i sv. Augustina, koju je O. Talija tako hrabro predpostavio?

Što sad?

E, kad ne mogosmo, uza sve naše „umno napiranje“ niti u Lava XIII. niti u sv. Augustina iznaći one nauke, koju suponuju njegova tri principa, prisiljeni smo (dok nas on o boljem ne pouči) preko njegova „predpostavljanja“ prijeći na dnevni red, odnosno (jer nam sad drugo ne preostaje) ogledati ta tri principa u svijetlu čiste nauke crkvene i zdravoga razuma.

Što dakle uči sv. Crkva o postanju i svrsi Sv. Knjiga?

Eto!

Od iskona uči, da je Bog sam (Deus ipse) autor ili po-

¹⁰ Isp. Migne PL. 34, 270. i „Errores itd.“ 32. O. Talija naime, kako se može svatko isporodbom osvjedočiti, izostavio je prvu i glavnu izreku alineje (numerus) 20.; a na koncu iste alineje dodao bez ikakva znaka početne izreke slijedeće alineje (numerus) 21. To je dakako imalo svoju svrhu, koju ne marimo ovdje spominjati. — Pripadom samo kažemo, te je sličnu stvar, samo u mnogo gorem stupnju, učinio on i sa encikliikom „Providentissimus“, kad je u svojoj studiji „Cap. II. et III. Geneseos“ spojio svršetak alineje 28. sa početkom alineje 30. (izostavivši kod toga bez ikakva znaka 29. alineja (22 retka), i onda „iz konteksta“, kao „riješeno pitanje“, izveo nauku, o kojem Sv. Otac Lav XIII. nije mogao niti sanjati. Isp. Bog. Smotra 1914 br 4. str. 347—9. i Cornely, Introductio, 1911. p. 660.

četnik sv. knjiga: „Novi et Veteris Testamenti... unum esse auctorem Deum et Dominum Omnipotentem“ kaže n. pr. sabor kartaški četvrti (g. 398.); „Sancta Romana Ecclesia unum atque eundem Deum Veteris et Novi Testamenti... profitetur auctorem“, uči opet sabor Florentinski (decr. pro Jacob.). Slično sabori Tridentinski i Vatikanski; a nedavno (1907.) osudio je Papa Pijo X. u svom dekretu „Lamentabili“ proposiciju 9.: „Nimiam simplicitatem aut ignorantiam prae se ferunt qui Deum credunt vere esse Scripturae Sacrae auctorem“. Kontradiktorna ovoj proposiciji, odnosno istinita nauka jest: Deum vere esse Scripturae Sacrae auctorem. Pa tako učiše vazda i svi sveti Oci, i uče danas svi ortodokсни bogoslovci, jer tako jest.

Bog sam dakle, istina vječna i neprevarljiva, jest autor ili početnik Svetih Knjiga.

A ljudi? N. pr. Mojsije, David, Isaija, Matej, Ivan itd. itd.

Što su oni? Samo trublja, preko koje ječi neprevarljivi glas Duha Svetoga.

Sve to okrenuto u filozofski govor znači: Bog (Deus) jest uzrok glavni (causa principalis) Svetih Knjiga, a ljudi, kojima se je On poslužio u njihovu spisivanju, jesu samo uzrok sporedni, akcidentalni (causa instrumentalis).

Pa kao što od prilike pero, kojim ja ovo pišem, nije i ne može se smatrati autorom ovog sastavka, tako isto ne mogu se, prema rečenoj nauci sv. Crkve, niti hagijografi (sv. pisci) smatrati autorima u pravom smislu riječi odnosnih Sv. Knjiga, nego jedino Duh Sveti, koji preko njih govoraše – Spiritus Dei, qui per ipsos loquebatur (enciklika Providentissimus i sv. Augustin ib.), jest njihov pravi (vere) autor.

Iz ove jasne nauke slijedi ponajprije logično, te u sv. Pismu ne može biti nikakove bludnje, pogrješke ili laži, jer Bog, istina vječna i neprevarljiva, ne može sebe zaniijekati. To je jasno. Ali ipak i u tom pravcu bio je nedavno (g. 1907.) prisiljen sv. Otac Pijo X. u svom dekretu „Lamentabili“ osuditi 11. proposiciju, koja glasi: „Inspiratio divina non ita ad totam Scripturam Sacram extenditur, ut omnes et singulas eius partes ab omni errore praemuniat“. Dakle prema osuđenoj proposiciji kako sve, tako i pojedine česti sv. Pisma jesu proste od svake bludnje i pogrješke (laži).

Iz ove jasne nauke slijedi dalje logično, da sve, što god se nalazi u sv. Pismu, jest samo zato tamo, jer je Bog tako htio i namjeravao, a ne možda, što su to sv. pisci htjeli i namjeravali.

Slijedi napokon logično, te se samo Gospodinu Bogu imade pripisati cijela svrha ili namjera, koju je On htio polučiti ovim svetim spisima, jer im je samo On pravi (vere) autor, i jer samo a u t o r jednog djela može imati s njim stanovitu namjeru, odnosno dati mu stanovitu svrhu i nitko drugi.

A da li je Gospodin Bog dajući rodu ljudskom svoja sv. Pisma imao kod toga kakovu svrhu odnosno namjeru? No, to je i odveć jasno, jer ako itko, a to Bog ništa ne radi bez svrhe ili namjere.

Što je dakle mogla biti namjera Gospodina Boga u spisivanju Svetih Knjiga? Ništa drugo nego da nam one budu cijelim svojim sadržajem korisne za spasenje, jer u tom i jest čitava, kako je sv. Oci zovu, ekonomija Božja prema rodu ljudskom.

Da je tome tako uči jasno sv. Pavao na dva mjesta:

1. U poslanici na Rimljane 15, 4. piše on: "*Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν.* = Sve što se unaprijed pisa (= sv. Pismo) za našu nauku se pisa, da po ustrajnosti i utjehi sv. Pisma imade monadu. — A kakvu nadu? Jamačno ne, koja se odnosi na ovaj svijet, nego na naše vječno spasenje! Jer druge nade sv. Pavao ne poznaje. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes*, kaže on malo prije. Rom 12, 12.

β) U poslanici drugoj na Timoteja 3, 16. opet piše: *Πᾶσα Γραφή θεόπνευστος καὶ ἀφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν κ. τ. λ. ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος* = Sve (listom) sv. Pismo jest od Boga nadahnuto i (zato) korisno za nauku... da bude savršen čovjek Božji⁴. — U čemu savršen? U matematici? Ne; nego po kontekstu u stvarima, koje su upravnice korisne za spasenje — *εἰς σωτηρίαν* ib. r. 15.

Čitavo dakle sv. Pismo, (jer što vrijedi za Stari Zavjet, a fortiori vrijedi i za Novi Zavjet) jest svojim sadržajem korisno za spasenje, i to je jedino namjeravao s njim Gospodin Bog, kad nam ga je davao. Slijedi

odatile, te u sv. Pismu nema ničesa, što nam ne bi bilo korisno za spasenje.

Tako dakle glasi nauka sv. Crkve i sv. Pavla o postanju i svrsi Svetih Knjiga.

A kako se odnose prema toj jasnoj nauci tri principa O. Talije?

Ponajprije prvi princip, koji glasi: „Hagijografi nijesu namjeravali učiti nas, što nam nije korisno za spasenje“?

Na prvi pogled čini se, kao da se taj princip sasvim slaže s onom naukom, koju smo logičnom konsekvencijom izveli iz nauke Pavlove, naime, te u sv. Pismu nema ničesa, što nam ne bi bilo korisno za spasenje, jer nas, kako kaže ovaj princip: hagijografi nijesu namjeravali učiti, što nam nije korisno za spasenje.

Ali, ako ga malo pomnije ogledamo, ukazuje se on kao veliki lukavac sa dva potpuno različita lica, — baš pravi Janus!

Može se naime razumjeti ili apstraktno:

a) „Hagijografi nijesu namjeravali učiti nas, što nam nije korisno za spasenje“ — pa su zato izostavili takove stvari u svojim spisima. To bi bio logični posljedak iz nauke Pavlove uz presuposiciju, da je Bog autor sv. knjiga. — Ili opet konkretno:

b) „Hagijografi nijesu namjeravali učiti nas, što nam nije korisno za spasenje“ — u svojim spisima, t. j. nijesu nam namjeravali u svojim spisima dati pravu (istinitu) pouku u onim stvarima, koje nam falso supposito nijesu korisne za spasenje.

Koji od ova dva smisla imao je na umu O. Talija, kad je tako dvollčno gradio svoj prvi princip?

Odgovaram: ovaj drugi pod b). A to zato, jer — to jasno proizlazi iz njegovog drugog principa, koji glasi: „Mi možemo i ne shvatiti hagijografe, kad oni pišu o stvarima, koje ne spadaju na naše spasenje, pa takovo naše shvatanje možemo naći u oprečnosti s drugim naukama“.

Ovdje, eto, on izrije kom govori, kako „hagijografi“ „pišu“ „o stvarima, koje ne spadaju na naše spasenje“ = „što nam nije korisno za naše spasenje“ — u prvom principu. — Drugi princip po tom supponuje odnosno potvrđuje prvi, a razlika izmeđju njih ukazuje se jedino u tom:

što se u prvom tvrdi, te hagijografi nijesu namjeravali dati nam pravu (istinitu) pouku u stvarima, koje falso supposito nijesu korisne odnosno ne spadaju na naše spasenje, — a u drugom dodaje se tome još daljnje tvrgjenje, te mi možemo hagijografe, kada pišu o takvim stvarima, i ne shvatiti, pa (suviše) takovo naše (ne) shvatanje naći u oprečnosti s drugim naukama, — a to (tobože) zato, što mislimo, da su nam oni u takvim stvarima namjeravali dati pravu (istinitu) pouku, a kad tamo, oni nam toga falso supposito nijesu namjeravali dati. Prema tome bi, kako autor često u svojoj knjižici naglasuje „error“ bio u našoj glavi, jer (tobože) ne shvaćamo hagijografe u njihovu „ne namjeravanju“.

Iz toga, kao i iz drugih nekih razloga — kao primjerice praktičnih aplikacija obaju principa na pojedine tekstove sv. Pisma u njegovoj knjižici, gdje n. pr. na str. 41.: „Matej nije imao namjenu to (historičku istinu) kazati, jer nije pisao ni rječnik ni enciklopediju po modernu“! ili str. 43/4.: „Evanđelisti (Matej, Marko i Ivan) na to smjerali nijesu“ (da nam kažu historičku i hronološku istinu u stanovitim izvještajima), — slijedi bjelodano, te valja njegovom prvom principu (koji bi inače stajao bez smisla u njegovoj knjižici), primišljati riječi: u svojim spisima, a glagol „učiti“, koji u njem dolazi uzeti u smislu: (po)učiti istinito. Odnosno taj princip jasno stilizovan, kako traži čitav bližnji i daljnji kontekst u kojem se nalazi, imade glasiti: „Hagijografi nijesu namjeravali (u svojim spisima) učiti nas (po istini, u onom) što nam nije korisno za spasenje.“

Drugi princip je po sebi jasan, te mu povrh onoga, što malo prije rekosmo, nemamo ništa više dodati.

Ako imademo sad pred očima u jednu ruku netom izloženu nauku, koju sadržaju ova dva principa, a u drugu ruku jasnu nauku sv. Crkve, da je Bog vere autor Sv. Knjiga, odnosno nauku sv. Pavla, (i zdravog razuma), da nam je čitavo sv. Pismo (*πᾶσα γραφή*) korisno (*ὠφέλιμος*) za spasenje, onda se ukazuju oba principa u trostrukom pravcu neistinita; a drugi princip još suviše u četvrtom i petom pravcu bespredmetan. A to zato, jer oni: a) pridijevajući odnosno suponujući namjeravanje, ili, što je još gore, stanovito nenamjeravanje u spisivanju Svetih Knjiga hagijografima = ljudima, niječu, da je Bog vere auctor Sv. Knjiga; b) su-

ponujući, da ima u sv. Pismu stvari, što nam nijesu korisne za spasenje, stoje u očitaj protimbi (kontradikciji) sa sv. Pavlom, koji jasno uči, te je čitavo sv. Pismo korisno za spasenje; c) tvrdeći, da nas hagijografi nijesu namjeravali istinito poučiti o stvarima, koje falso supposito nijesu korisne za spasenje, uvlače implicite lažne izvještaje u pogledu takvih stvari u sv. Pismo, što opet stoji u opreci sa naukom sv. Crkve, te je cijelo sv. Pismo sa svim pojedinim čestima (cum singulis partibus) prosto od svake bludnje ili pogriješke (laži). Nadalje d) jer po nauci sv. Pavla takvih stvari, koje ne bi bile korisne za spasenje, nema u sv. Pismu, ostaje prva tvrdnja drugog principa, da mi možemo hagijografe, kada pišu o takvim stvarima, i ne shvatiti — bespredmetna; jer, ako takovih stvari po nauci Pavlovoj nema u sv. Pismu, onda fali supstrat za odnosno shvatanje ili ne shvatanje. Iz tog istog razloga slijedi e) da mi niti trebamo niti možemo takvo shvatanje ili neshvatanje naći u oprečnosti s drugim naukama, kako to nadalje tvrdi drugi princip; jer, ako takvih stvari nema u sv. Pismu, onda niti ih mi možemo „ne shvatiti“, niti (još manje) možemo takovo shvatanje ili neshvatanje naći u kakvoj oprečnosti s drugim naukama. — Ako pak O. Talija, da pripadom nešto spomenem, „mnogo puta ne shvaća čitajući koju drugu profanu knjigu,“ (što radi o stvarima, koje nijesu korisne za spasenje), pa možda takovo (krivo) shvatanje nalazi „u oprečnosti s drugim naukama“, onda ga mi možemo samo požaliti, ali mu pomoći ne možemo; jedino želimo, da nas on u tom pogledu odslje poštedi sa svojim profanim prisposodobama svjetskih knjiga sa svetima.

Tako eto glase prva dva principa njegova u svijetlu nauke svete Crkve.

A sad dolazi treći i najglavniji¹¹ princip koji glasi: „Hagijografi kada govore (pišu), govore ljudskim jezikom“.

Taj princip eto jasno zvoni (nije umotan u svakojake negacije kao prva dva).

Što je dakle s njim? Avaj, svakojako! Tuj se već dade jasnije riječ probesjediti.

¹¹ Kaže O. Talija izrijekom na jednom mjestu, da je „na oslonu“ upravo tog principa „sazidana“ njegova „teorija“. Isp. „Bog. Smotra“ 1911. br. 1 str. 18.

Ako ga razmotrimo u svijetlu nauke svete Crkve i zdravog razuma, onda se on ukazuje u dva (ali snažna) pravca lažan. A to zato, jer: a) predmijevajući i on (kao i prva dva), da su hagijografi t. j. ljudi autori Svetih Knjiga, stoji u oprečnosti sa jasnom crkvenom naukom, da je Bog (Deus ipse) njihov autor; i b) tvrdeći, da hagijografi, kad govore (pišu), govore ljudskim jezikom, degradira hagijografe odnosno Gospodina Boga na isti niveau, na kojem stoje n. pr. Voltaire, Zola, funtromanopisci itd., koji svi govore (pišu) ljudskim jezikom. — Ergo! Ili možda nije tako? Neka kuša dokazati, da svi funtromanopisci, pornografi i ostali laži-torbe pisci ne govore (pišu) ljudskim jezikom. Da li možda govore (pišu) jezikom angjeoskim? — Zato je taj treći princip O. Talijske baš široke savjesti princip.

Nije o njem nikad niti snivao sveti Otac Lav XIII., a nek moli štogod besjedio u divot-enciklici „Providentissimus“, kako to hrabro „predpostavlja“ O. Talijski. Isto tako niti sv. Augustin, na kojega se takogjer u tom pogledu poziva i kojega riječi je on ovdje opet iz konteksta istrkao, jer u k o n t e k s t u govori sv. Augustin o običnom antropomorfizmu: (Dei) irascentis et minantis.¹²

Ali znade O. Talijski, zašto je sve ovako lijepo „predpostavio“, pa ćemo brzo i svi zato doznati.

Za sad kažemo samo to, da iz svega, što do sad rekosmo o njegovim principima, i slijepac može razabrati, kuda cilja n. pr. alineja, što se nalazi na str. 40 u njegovoj knjižici: „U historičkim romanima, u „piae legendae“, što su se stvarale srednjeg vijeka, pa se i sada stvaraju, u epima itd. sretamo i historična lica i hronologiju i topografiju pomiješanu sa fantastičnim licima, anahronizmima, itd. pa ipak neka od takovih djela uprav su remek-djela znamenita postala, jer su divno postigla svrhu, kamo su smjerala“.

Sva ta silna hvala sredovječnih i novovjekih remek-djela od romana, legendi, epa itd., koja su uza svu mješavinu „fantastičkih lica“ i „anahronizama“, ipak tako „divno postigla svrhu, kamo su smjerala“ — i de sam o n a r a č u n s v. P i s m a. Nije po tom čudo, što on — budi pripadom spomenuto, — u svojoj najnovijoj studiji „Cap. II. et III. Geneseos“

¹² Cf. „Errores itd.“ Str. 33. nota 1, i Migne PL. 34, 558, XXXIX.

(cf. „Bog. Smotra“ god. 1914. br. 3. — 1916. ovaj br.), — sasvim konsekventno na temelju tih *n e d o k a z a n i h* principa, što ih je prije 8 ljeta udario, bez bojazni i skrupula, — dà upravo bezobzirno, uvodi u sv. Pismo: razne mite, legende, romane, pače i arapske svatovske pjesme, — naravao, — jer po njegovim principima hagijografi, kada govore (pišu), govore ljudskim jezikom, a osim toga nije su nas namjeravali poučiti istinito o onim stvarima, koje falso supposito nije su korisne za naše spasenje, kao što nas to očito nije su namjeravali učiti niti pisci Ilijade, Odiseje, Lourdes-a, Tajne krvavoga mosta itd. itd. — Ili su nas ovi možda namjeravali istinito poučiti o trojanskom ratu, lutanju Odisejevom, čudesima u Lourdesa i t. d. i t. d.? Ali odgovoriče O. Talija: Ta „remek-djela“ od romana, epa itd. „uprav su — znamenita postala, jer su divno postigla svrhu, kamo su smjerala“. — Neka su (ako jesu), ali je žalosno, što on i knjige sv. Pisma — riječ Boga Našega, koja stoji do vijeka (Is. 40, 8.) — i za koju je narod židovski¹³ i puk kršćanski listom svoj život davao, braneći je od nasrtaja poganskih, — u svojim raspravama degradira na ovakova „remek-djela“.

Takve eto a p s u r d e piše on u svojim studijama, u koje možda ne će ni sam vjerovati, zaplevši se kod toga u stupicu, iz koje mu nema drugog izlaza, nego da ili a) d o k a ž e, te doista tako uče Lav XIII. i sv. Augustin, kako suponuju njegova tri principa — što dokazati je nemoguće; ili b) da sa svim svojim filozofo-historiko-kritiko-apologeto-eksegetskim spisima, što ih je izradio na tim principima, zimi peć loži.

Čovjek se mora upravo čuditi, kakvu erudiciju on pri ruci imade, da prikaže svete knjige kao obična ljudska djela. Pa pošto su se mnogobrojne njegove rasprave pročitale, primoran je čovjek reći nešto slično onome, što je pjesnik talijanski Alfieri rekao o nekom dubrovačkom pjesniku: „Che bella latinità ma inutilmente sprecata“ — krasnoga li latinskog jezika, ali ni zašto. Sve je na krivim temeljima sagragjeno. Čuditi se je zbilja, da se je htjelo O. Taliji, tako široka erudicija i toliki

¹³ Isp. Josip Flavije, Contra Apionem I. 8.: *Πᾶσι δὲ σύμφυτον ἔστιν εὐθὺς ἐκ τῆς πρώτης γενέσεως Ἰουδαίους τὸ νομιζεῖν αὐτὰ (βιβλία) θεοῦ δόγματα καὶ τοῦτοις ἐμμένειν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ δέοι, θνήσκειν ἡδέως.*

niz godina truda, samo zato, da s pomoću raznih sofisterija — nedokazanih i možemo reći nedokazivih principa, sakrivajući se za imena svetih Otaca Leona XIII. i Augustina (i za svoju tobožnju „dobru namjeru“, koja će mu „tješiti savjest“) — potkopa Božanski ugled onih sv. Pisama, koja se je sam Nebeski Otac udostojao poslati svima nama u ovoj suznoj dolini na utjehu, degradirajući ih s tim principima, i na njima osnovanim radnjama — baš na zadnju klasu ljudskih djela t. j. na aglomerat raznih mita, legendi, romana, epa, arapskih svatovskih pjesama; — pa to sve nakon enciklike „Providentissimus“, „Pascendi“ i dekreta „Lamentabili“.

A sad da se vratimo na tok naše rasprave i zajedrimo u u debelo more!

(Nastavit će se).

